

Edinburgh – Fringe 2009

Tomek BORKOWY:

„FRINGE-ul a fost întotdeauna anarhic și niciodată «marșabil»”

Înființat în 1947, când opt companii de teatru mai mici au avut ideea de a „împrumuta” publicul Festivalului Internațional, Edinburgh Festival Fringe este astăzi o uriașă vitrină pentru teatrul de stradă, pentru producții de *stand-up comedy*, dans, teatru de expresie corporală, musicaluri și concerte, prezentate în cele peste 100 de *venues*¹ ale sale. Dar este, în egală măsură, o afacere profitabilă, care creează locuri de muncă, umple hoteluri, restaurante, baruri și taxiuri, și aduce anual orașului circa 80 de milioane de lire sterline. La ediția abia încheiată (7–31 august), EFF a fost mai încăpător ca niciodată, atrăgând 2.098 de producții și înregistrând 34.000 de reprezentatii! Și totuși, într-un an marcat de criza mondială, nimic nu l-a scutit de controverse și temeri legate de viitorul său.

Tocmai pentru că, la noi, conceptul de *fringe* are o istorie fragilă, iar criza e în mare măsură pretext ideal pentru descurajarea inițiativelor culturale, ni s-a părut interesant să dialogăm cu Tomek Borkowy, un personaj-cheie al Fringe-ului edinburghez, fost actor polonez, cu o experiență de douăzeci de ani ca producător în cel mai deschis și competitiv festival al lumii.

Acum, când Edinburgh Festival Fringe s-a încheiat, tonul îngrijorat-pesimist din presa ultimelor luni s-a înviorat brusc: după dezastrul de anul trecut (când câțiva manageri au cochetat chiar cu ideea de a scoate Fringe-ul la licitație pe eBay), peste 1.85 milioane de bilete au fost vândute, cu 9% mai mult față de recordul precedent (din 2007). Acest succes de *box office* e pus, în mod paradoxal, pe seama recesiunii economice: mai mulți britanici au fost nevoiți să-și petreacă vacanța acasă, mai mulți oameni au ales să evadeze ieftin din cotidian (numeroase spectacole fiind extrem de accesibile la prețul de 5 lire sterline). În ciuda încrederii recâștigate, Fringe-ul mai are însă multe probleme de rezolvat: el trebuie să facă față nu doar taxelor tot mai mari impuse de Consiliul Municipal din Edinburgh și criticilor celor care nu-i înțeleg prea bine menirea, dar și nevoii de modernizare a structurii sale administrative (atâta câtă e) pe care o resimt actorii săi principali: artiști, *promoteri*, manageri, agenți și producători.

Născut în Polonia, la Varșovia, dar cu studii de teatru făcute la Cracovia, Tomek Borkowy are 35 de ani de experiență pe scenă, în film și televiziune, ca actor, producător, agent și profesor de actorie. În 1978, conducea deja un teatru de repertoriu pentru tineret în Cracovia. S-a îndrăgostit de Edinburgh Fringe în 1983. Pe atunci lucra pentru Artaud Company și a prezentat în Festival un spectacol care l-a făcut să piardă o grămadă de bani, deși a avut și cronici bune. Ulterior, a înființat împreună cu foștii săi studenți Ab Ovo Theatre Company. A descoperit și administrat spații

¹ După cum lesne se poate bănuși și din acest interviu, termenul *venue* nu are echivalent în limba română și, implicit, nici în practica noastră teatrală. În Fringe, e folosit cu sensul de loc de desfășurare al unui eveniment, dar și de structură de producție și promovare a spectacolelor, cu alte cuvinte, de nucleu instituțional. Există, așadar, și *venues* care beneficiază de mai multe scene, săli, spații, majoritatea în clădiri amenajate ca atare doar pe durata Festivalului. (A.D.)

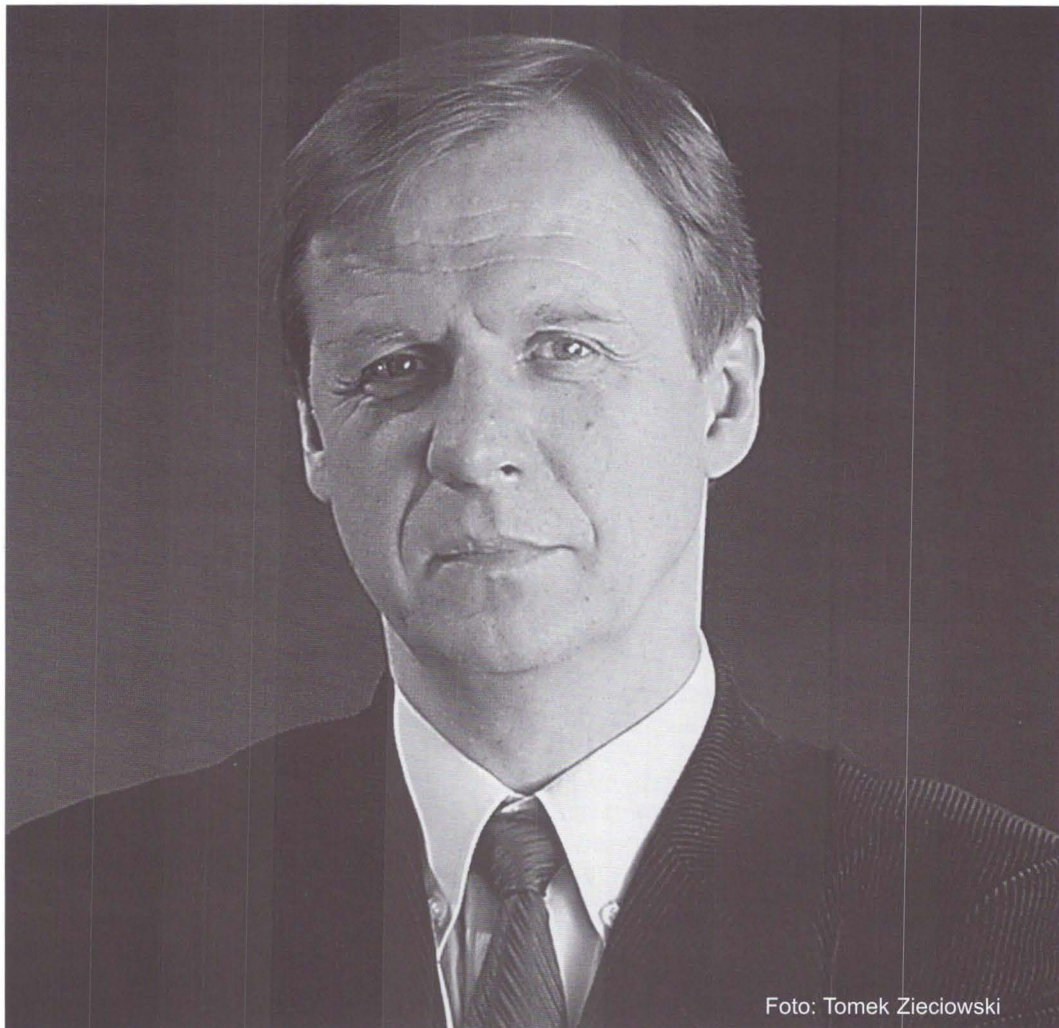

Foto: Tomek Ziecowski

de spectacol, a produs, găzduit și promovat numeroși artiști, în special din zona est-europeană. Universal Arts, pe care o conduce din 1998, împreună cu soția sa, Laura Mackenzie Stuart, a prezentat publicului britanic și programatorilor de festivaluri internaționale sute de creatori din peste 40 de țări. Calitatea produselor artistice pe care le girează a fost recunoscută printr-un Herald Angel Award. În 2009, trei importante săli din Fringe s-au aflat în „custodia” lui Tomek Borkowy, acestea fiind și printre cele mai căutate de public: New Town Theatre („probabil cel mai frumos festival venue din oraș”, după cum spune chiar el), Universal Arts @ St. Georges West și Edinburgh International Conference Centre.

Andreea Dumitru: *Văzând străzile înțesate de turiști și cozile interminabile din fața caselor de bilete, oricine ar fi avut senzația că Festivalul își trăiește zilele de glorie. E surprinzător să auzi atâtea voci anunțând un colaps financiar, dezastrul economic. Criza din Fringe are cauze locale sau e tot o consecință a celei globale?*

Tomek Borkowy: Festivalul de la Edinburgh este unic și nu poate fi comparat prea ușor cu niciun alt festival similar din lume. Unicitatea lui se datorează

longevității și dezvoltării lui în toți acești 63 de ani. Trebuie să înțelegi structura Festivalului ca să poți avea adevărata imagine a „zilelor lui de glorie”.

Fringe-ul edinburghez nu este o singură entitate (un singur festival), ci o sumă de festivaluri create de diferitele asociații de manageri și *venue producers*, care își desfășoară activitatea în mod absolut independent. Există două categorii principale de resurse care creează, practic, ceea ce numim *Fringe*: structurile (cu spațiile aferente lor), organizate după criteriile comerciale și având un repertoriu de aceeași factură, și cele administrate de comunitate sau de studenți. Niciuna dintre acestea nu primește subvenții guvernamentale și fiecare încearcă să-și acopere costurile și să obțină profit pentru propria organizație. Mai mult, cele din prima categorie închiriază spații și vin cu întreaga infrastructură operațională și personalul necesare pentru a le amenaja și a le face să funcționeze ca teatre. Am putea vorbi de încă două categorii de *venues*: unele administrate profesional și altele, parțial sau din principiu administrate de voluntari (care nu sunt plătiți, așadar, pentru munca lor).

Singurele entități administrate strict profesional sunt Assembly Theatre și Universal Arts. Apropiate de acestea, dar folosind și câțiva voluntari pe lângă personalul angajat, sunt Pleasance, Underbelly și Gilded Balloon. Mai departe, putem vorbi despre C Venues, Sweet și Zoo, care au câțiva angajați profesioniști. Aceste opt organizații asigură 80% din Edinburgh Festival Fringe și vând împreună în jur de 85% din numărul total al biletelor.

Punctele comune împărtășite de toate aceste organizații care administrează săli de spectacol și participă în *Fringe* sunt datele la care operează, includerea lor în programul unic, tipărit de Festival Fringe Society, și casa centrală de bilete a Societății *Fringe*. De aceea, poate, în mod frecvent, Edinburgh Fringe Society, care este doar o organizație prestatoare de servicii, e confundată cu Festivalul însuși.

„Zilele de glorie” ale *Fringe*-ului (ediția din 2009) au fost create de căderea economiei globale. Ca și în alte perioade de dificultăți economice, entertainment-ul s-a dovedit a fi una dintre puținele industrii înfloritoare, pentru că cei mai mulți oameni își doresc să evadeze din realitatea vieții de zi cu zi. E motivul pentru care repertoriul general programat anul acesta în majoritatea sălilor din *Fringe* a fost dominat de comedii și alte producții de divertisment. Dar Festivalul a avut un an grozav și datorită ratei de schimb extrem de avantajoase dintre lira sterlină și alte valute, în special pentru turiștii venind din țări ce folosesc moneda euro sau dolarul. În plus, participarea publicului din țară a fost mai mare, în paralel cu creșterea numărului de oaspeți în Scoția.

Având în vedere structura lui complet deschisă și creșterea constantă a costurilor ce țin de participare și crearea de noi *venues*, abia în următorii doi sau trei ani ne vom da seama cum va arăta Festivalul.

A.D.: *Împărtășiți îngrijorarea, exprimată și în articole de presă, a dlui Michael Russell, Ministrul scoțian al Culturii? A devenit Fringe-ul „prea mare”, „prea greu de administrat” ori „prea comercial”? Care sunt principalele pericole care îl amenință, după părerea dumneavoastră? Dar principalele speranțe pe care vi le dă?*

T.B.: Din cauza structurii sale independente, *Fringe*-ul a fost întotdeauna anarhic și niciodată „maniabil”. E într-adevăr prea mare și prea comercial (după gustul meu), dar acesta este rezultatul inevitabil al forțelor pieții specifice societății în care trăim. Consumerismul predomină în secolul 21, iar arta nesubvenționată i se conformează. Ca întotdeauna în istorie (cu excepția perioadei comuniste, când arta era prețuită deopotrivă de dragul ei și al propagandei), artiștii trebuie să vândă ori să moară de foame. Nu cred că e niciun pericol pentru Edinburgh Fringe ca

Foto: Andreea Dumitru

entitate, deoarece el va continua să existe într-o formă sau alta. Întrebarea e în ce formă și în ce structură? Eu unul cred că va fi complet comercial, condus de două sau trei dintre asociațiile de *Venue Producers* orientate spre zona comercialului, și cu un mic număr de mini-venues administrate de amatori și studenți. Cu toate acestea, sper că, datorită rolului pe care Festival Fringe îl deține la nivel internațional – ca fiind cel mai bun, mai mare și mai important târg al artelor spectacolului –, ne vom păstra măcar nivelul competitiv, prezentând piețelor artistice cele mai însemnate producții din întreaga lume. Și mai sper că artele spectacolului din România vor avea o participare semnificativă în cadrul lui.

A.D.: *Ați adresat o scrisoare deschisă, lungă și punctuală, conducerii organizației care îi reprezintă și deservește pe cei ce investesc în Fringe (companii participante, producători și public), Edinburgh Festival Fringe Society (<http://entertainment.stv.tv/music/100386-an-open-letter-to-the-board-of-directors-of-the-edinburgh-festival-fringe-society>). Trebuia să aibă loc și o dezbatere. Care sunt concluziile ei? Cum va arăta următoarea ediție?*

T.B.: În interiorul acestei Fringe Society, care a rămas neschimbată de 50 de ani, există puternice forțe politice. Sunt câțiva membri ai Comitetului director care s-au lipit pur și simplu de funcțiile lor, din motive greu de înțeles, și care nu doresc nicio schimbare. Va mai trece o vreme până vom face modificări și vom demonta niște structuri învechite și putrede. Procesul a început deja și cred că scrisoarea mea a contribuit în mare măsură la demararea acestor schimbări. Mi-e imposibil să prezic viitorul Fringe-ului, după cum nimeni nu poate prezice modul în care se va dezvolta piața artelor spectacolului. Dar cred că, odată cu diminuarea dezacordurilor dintre țări, artele spectacolului vor avea și ele un viitor comun.

A.D.: *Keith Bruce scria de curând în The Herald: „Calitatea Festivalului Internațional și amploarea Fringe-ului funcționează perfect împreună”. Sunteți de acord cu acești termeni? Este Festivalul Fringe doar o chestiune de dimensiuni? De fapt, ce mai înseamnă astăzi „spiritul Fringe“?*

T.B.: Și în Fringe poți găsi calitate din plin. Universal Arts reprezintă calitatea și de aceea am fost recompensați cu Herald Archangel Award pentru cel mai bun repertoriu din Fringe. Diferența dintre Universal Arts și EIF stă doar în sumele de bani pompate pentru programul EIF. Dați-mi aceiași bani și o să vă aduc în Fringe producții de aceeași valoare, dacă nu chiar de o calitate mai bună. În noiembrie, unul dintre proiectele noastre de top, *Venezuela Viva*, va fi prezentat la Teatrul Național de Operetă „Ion Dacian” din București, în cadrul Festivalului Internațional al Artelor Spectacolului Muzical. Și-a început cariera internațională la Edinburgh, în Fringe. Este o producție de calitate internațională, aș spune, concepută pentru un public cât mai larg. Multe spectacole și-au început viața aici, iar acum sunt prezentate în întreaga lume. Din cauza puterii sale financiare, EIF înseamnă pentru mulți destinația ideală, însă Edinburgh Festival Fringe constituie garanția longevității, grație unui program de turnee pe termen lung.

A.D.: *Care sunt artiștii și companiile pe care sunteți fericit și mândru că le-ați descoperit și promovat la această ediție?*

T.B.: Ar fi o listă întreagă de artiști și companii care au ajuns departe după ce și-au făcut debutul în teatrele noastre. În cei 20 de ani de când lucrez în branșă, am cunoscut companii și artiști care au devenit faimoși și au recăzut apoi în uitare. Asta este natura profesiei noastre, totuși unii dintre ei sunt încă pe piață și fac turnee în întreaga lume. Dintre artiștii individuali, trebuie să-i menționez pe: Omid Djalili, Pip Utton (amândoi din Marea Britanie), Teo Castelano (S.U.A.) și Peter Aterman (Canada). Dintre companii: Le Théâtre „Talipot” (Franța), „Biuro Podrozy” (Polonia), „Venezuela Viva” (Venezuela), „Fiat Lux” (Franța), „Badac Theatre” (Marea Britanie) și „DoodRock” (Coreea). Anul acesta am asistat la ascensiunea a două noi nume, „Cocorico” din Franța și „Tap Kids” din S.U.A.

A.D.: *Ați jucat un rol important în promovarea și recunoașterea teatrului românesc la Edinburgh. În 2007, Revizorul de Gogol, spectacolul Teatrului de Comedie din București, a susținut 12 reprezentații la Teatrul Majestic, având sprijinul Universal Arts. Mai este teatrul din Europa Centrală și de Est o marcă prețuită pe piața teatrului internațional? Are încă un potențial demn de a fi descoperit? Ori îi lipsesc abilitățile necesare pentru a fi mai prezent pe scară internațională?*

T.B.: Teatrul est și central european este probabil încă cel mai bun și mai important pentru artele spectacolului din lume. Admir de mulți ani teatrul românesc și sper ca autoritățile din țara dumneavoastră să urmeze exemplul altor guverne, al celui polonez, de pildă, recunoscând că Edinburgh Fringe este cea mai bună fereastră către lume, și asta nu doar în beneficiul artelor, ci și pentru imaginea internațională a țării.

Cel mai important lucru pentru un artist ori pentru o companie este să încerce să depășească barierele lingvistice și culturale. Dar nu poți face asta decât producând spectacole special concepute pentru piețele internaționale. E un lucru care cere schimbări în modul de a gândi al artiștilor și producătorilor, precum și abilitatea de a se adapta la un nou mediu, la piețe și provocări noi. Cred că România are un astfel de potențial și cred că Universal Arts poate contribui la atingerea acestui scop, prezentând mai multe spectacole românești pe piața internațională.